افغانستان اسلامي جمهوريت
چاپیریال ساتنې ملي اداره

مقالې موضوع:- د افغانستان په لويو ښارونو کې د هوا د ککړېدلو عوامل او د هغوي حل لارې

Ketabton.com

ترتيب کوونکي:- رنځپوه عرفان پښان کاموي
د ننګرهار د طب پوهنځي د پنځم کال محصل
0782292067

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړۍ برخه: چاپیریال پیژندانه

چاپیریال تعریف:- ټولو هغو خارجي فکټرونو ته(د ژونديو او غير ژونديو موجوداتو په شمول) چې د انسان په ګرد چاپیره کې موجود دي، استعمالیږي. د نوي مفکوري مطابق چاپیریال نه یوازي اوبو، هوا او خاوري ته چې زمونږ ګردچاپیره موجود دي ویل کیږي بلکی د کومو اقتصادي او اجتماعی شرایطو لاندې چې مونږ ژوند كوو هم په برکي نیسي. یا په بل عبارت دژوندکولومحیطیاهرهغه‌څه‌چې‌موږیې‌احاطه‌کړي‌یوو‌له‌چا پیریال‌څخه‌عبارت‌دي.

د مځکې طبعي چاپیریال د (ایکوسیسټم) په نامه یادیږي، چې ټول انسانان، نباتات، غرونه، واوري، فضا، ډبري، سمندرونه، دریابونه او د هغوي طبعي منابع لکه اوبه، بریښنا، اور، هوا، اقلیم او داسي نور پکښي شامل دي. الله (ج) ایکوسیسټم داسي جوړ کړئ دئ، چي په دي سیسټم کي ټول موجودات یو له بل سره په مستقیم یاغیر مستقیمډول تړاو لري او د هر یوه کمښت یا ډیربښت پر دا نورو مثبت یا منفي تاثير کوي

چاپیریال ډولونه:- د تشریح له نظره چاپیریال په دري ډوله دي:

۱-فزیکي چاپیریال: اوبه، هوا، خاوره، کور جوړول، کثافت، تشعشعاو نور

۲-بیولوژیکي چاپیریال: نباتي او حیواني ژوندي مجودات لکه بکتریا، ویروسونه، حشرات، موږکان او حیوانات

(c) ketabton.com: The Digital Library

اجتماعي چاپيريال: رواج، کلتور، عادات، وظيفه، -۳
مذهب او نور

دوهمه برخه: نارمل هوا جوړښت او پېژاندانه

د انسان شاوخوا چاپيريال هوا احاطه کړي دی او د ټولو ژونديو موجوداتو ژوند پري ولاړ دي. هوا عضويت ته اکسجن انتقالوي او ژوند بخښونکي دنده اجرا کوي، ددي ترڅنګ د هوا نوري دندي عبارت دي له: د عضويت يخ ساتل، د نباتاتو لپاره د اکسجن برابرول، د ځانګړو حسونو لکه بوي او غږ د انتقال وظيفه هم لري.

د يو انسان لپاره د هوا اړتيا ۱۰-۲۰ متره مکعب‌په ورځ کې اټکل شوي.

هوا ترکيب composition of air :-

هوا د ګازاتو يو ميخانيکي مخلوط دي چې ترکيب يې په لاندي ډول دي:

نايتروجن 78 فيصده، اکسجن 20.93 فيصده، کاربن ډاي اکسايد 0.03 فيصده، اوبو بخارات 0.06 فيصده.

همداراز د هوا په ترکيب کې يو شمير نور ګازات لکه ارګون،xenon ، کريپتون، نيون، هيليوم او په لږه اندازه امونيا او نور معلق مواد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریمه برخه:- افغانستان په لویو ښارونو کې د هوا د ککړېدلو عوامل او د هغوي حل لارې:-

د هوا ککړتیا Air pollution څه ته وايي؟

د هوا د نارمل ترکیب په بیلانس کې د تغیر راتلل او دغه ترکیب ته د خارج څخه د ځینو موادو اضعافه کیدلو ته د هوا ککړتیا وایي.

د هوا د ککړتیا عوامل په لویو ښارونو کې:-

۱-ډیر ګردجن او خامه سرکونه:- د افغانستان د چاپېریال ساتنې ملي اداري NEPA یوه ارزونه ښيي چې د پلازمېنې کابل ٪۴۰ سلنه هوا د خامه سړکونو، لارو کوڅو او د لویو موټرنو د خامه سرایونو ګردونه ککړوي، ٪۱۰ سلنه نقلیه وسایط، ٪۱۲ سلنه د خښتو بټۍ او٪۳۰ سلنه د کورنیو او تجارتي ساحو فعالیتونه.

۲-صعنتي فابریکي او د هغوي waste مواد:- فابریکې هم زیات مقدار الوده کوونکي مواد اتموسفیر ته خارجوي لکه هایدروجن فلوراید، هایدرو کلوریک اسید Hcl، عضوي هلایډونه، کاربن مونو اکساید، کاربن داي اکساید، اوزون، هایدروجن سلفاید او نور تولیدوي او پدي شکل د هوا د ککړتیا سبب ګرځي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

۳-په کورونو، فابریکو او میلمستونو کې د سون توکو لکه لرګیو، سکرو، تیلو له سوځولو له امله ګرد، So2 او نایتروجن اکساید منځته راځي او د هوا د ککړتیا لامل کيږي.

۴-۸ – د ونو پریکول، د شنه سیمی کمیدل او د زراعت له منځه تګ

۵ – د موټرو دغیر معیاری تیلو نه کار اخیستنهاو د موټرو، نقلیه وسایطو د توقو حد نه زیاتوالي مثلا د بي بي سي یوې څیړنې له مخې صرف په کابل ښار کې د 500-800 زرو په شاوخوا کې نقلیه وسایط شته پداسي حال کې چې کابل صرف د دیرش زرو نقلیه وساطو ظرفیت لري. چې همدغه د نقلیه وسایطو زیاتوالي د کابل ښار د 36 فیصده د هوا د ککړتیا سبب شوي. بل مثال د جلال اباد د ښار دي چې د انعکاس تلویزون د یو راپور پر اساس د جلال اباد ښار د هوا د ککړتیا ستر سبب دریکشو زیاتوالی او د ښاریانو له خوا له ډیزلي بریښنا څخه استفاده کول ښايي. همداسي د کلید ګروپ د یو راپور په اساس په هرات ښار کې د 151 زرو نه ډیر راجستر شوي نقلیه وسایط شته دا چې نور به څومره غیر راجستر ګرځي دا نو معلومه نده.

۶ – په ډیریو وختونو کی د بریښنا د نه موجودیت له امله د جنریترونو نه ګټه اخیستنه.

۷-نفوسو زیاتوالي:- د افغانستان په لویو ښارونو لکه کابل، هرات، مزار شریف، جلال اباد او کندهار د نفوسو شمیر ورځ په ورځ د زیاتیدو په حال کې دي. او دغه د نفوسو زیاتوالي ددي سبب شوي ترڅو شنې ساحي له

(c) ketabton.com: The Digital Library

منځه ولاړې شي او کور جوړول Housing د زیاتوالي سبب وګرځي. کابل کی د نفوسو شمیرپه ډیره کمه سیمه کی ډیر زیات دی، چی دغه تراکم د نفوس ددی باعث ګرځیدلی چی د کابل غرونه، غونډی او شنی ساحه په مسکونهسیمو تبدیلی شی.

۸- د افغانستان لویو ښارونو کې د منظم کاناالایزیسون نشتوالي

۹-Miscellanous علتونهلکه اورلګیدنه،کثافاتو سوځول، pesticide spraying، بادونو په وسیله د لوګیو او ککړو ګازاتو انتقال

۱۰-له طبیعي زېرمو څخه ناجایزه، نا معقوله، غیر فني او غیر قانوني ګټه اخیستل

۱۱-د هیواد روانه اوږده او بې مفهومه جګړه، چي د ګڼو معنوي او مالي زیانونو د رامنځته کېدو پرڅنګ د ژوند چاپېریال د تخریب اساسي سبب ګرځېدلې ده.

۱۲-له کلیوالو سیمو څخه د خلګو مهاجرت او په ښاري سیمو کي د نفوسو ډېرښت او تراکم.

۱۳-د وګړو ناغیړی. د خپلو کورونو خځلی او نور ګند په خلاسه ساحه کی غورځول.

۱۴-په ازاده فضا کې تش او ډکې بولي(urination and defication) کول

۱۵-ناامني، بیکاري، جنګونه او انفجارونه

۱۶- د ټولنې په سطحه د سواد، ښوونې او روزني د کچي کموالي

(c) ketabton.com: The Digital Library

هوا الوده کوونکي ذرات:-

د سلو څخه زيات ذرات موجود دي چې د هوا د الوده ګۍ سبب کيږي چې مهم يې په لاندي ډول دي:

Co، Co2، هايدروجن سلفايد، سلفر دای اکسايد، سلفر ترای اکسايد، نايتروجن اکسايد، فلورين مرکبات، عضوي مرکبات لکه(هايدروکاربنونه، الديهايدونه، کيتونونه او عضوی اسيدونه)، اوسپنه، زينک، ارسينيک،راديواکتيف مواد، اوزون، benzene, asbestose، mercurey, beryllium, fluoride, lead

د هوا د ککړتيا مخنيوي او د هغوي حل لارې:-

د هوا د ککړتيا مخنيوی په دوه ډوله کېدای سي، چي يو ئې په طبيعي شکل د ککړېدو مخنيوی دئ او بل ئې په غير طبيعي شکل دئ.

١-د هوا الوده ګې د ځينو خودبخوده يا طبيعي تصفيه کوونکو ميکاميزومونوپه واسطه کنټروليږي لکه sun light، wind، باران، plant life او نور

الف:wind:- ددي عمل پواسطه د هوا ناپاک ذرات جارو او منحل کيږي او نه پريښودلکيږي چې سره يوځاي شي.

ب: sunlight:- د لمر وړانګي د هوا د ککړو ذراتو او بکترياګانو د له منځه وړلو سبب کيږي.

ج: Rain:- باران اکثره د ککړو ګازاتو او معلقوذراتو د وينځلو سبب کيږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: plant life:- شنه نباتات کاربن دای اکساید مصرفوی او اکسجن تولیدوي چې په نوموړي طريقه د هوا د الوده ګي مخنيوي کيږي.

۲-د هوا د کنټرول لپاره له هغه طريقو ګټه اخيستل کوم چې WHO د الوده ګې د کنټرولاو مخنيوي لپاره پيشنهاد کړي او عبارت دي له:

الف:Containment:- په هوا کې زهرجنو موادو خپريدو مخنيوي ته ويل کيږي.

ب: Replacement:- د نوو تخنيکي طريقو د عملي کولو په اساس د هوا د الوده ګۍ مخنيوي دي لکه د لرګيو او سکرو پرځاي د برق او ګازو نه کار اخيستل.

ج: Dilution:- دا د چاپيريال خودبخوده تصفيه کولو عمليه ده لکه د شنو بوټو او نباتاتو زياتوالي همدارنګه د فابريکو او کورونو ترمنځ green belt جوړول.

د: Legislation:- د هوا د الوده ګي د کنټرول لپاره ځيني لايحو او قوانينو وضع کول

۳- هوا تعقيم کول Disinfection of air:- پدي وروستيو کې د هوا تعقيم ته زياته توجو اوختي ده. هغه ميتودونه چې هوا د تعقيم لپاره استعماليږي عبارت دي له:

الف:Mechanical Ventilation:- د هوا د الوده ګيو او د بکترياوو تعداد په هوا کې کموي

ب: Ultraviolet Radiation:- دا طريقه خاصو ځايونو کې لکه تياترونو او انتاني وارډونو کې استعماليږي.

ج:Chemical mist

(c) ketabton.com: The Digital Library

د: Dust control

۴-د خښتو بټۍ او د کچو پخولو کُرې باید د ښاري او استوګني له سیمو څخه لیري جوړي سي؛ ترڅو مضره دودونو او لوګي ئې و ښاري سیمو ته ونه رسیږي

۵-په کار دا ده، چې د هیواد په سرحدونو کي د واریدېدونکو تیلو او ګازو د کیفیت د کنترول له پاره مجهز لابراتوارونه جوړ کړل سي او هلته هیواد او اولس ته متهعد مسلکي کسان پر کار پکښي وګمارل سي؛ تر څو بې کیفیته تېل او ګاز هیواد ته وارد نه کړل سي.

۶-د فوسیلی موادو په سوځیدو کې کموالي

۷-د زړو ماشین الاتو او نقلیه وسایطو مخنیوي

۸-د شنو بوټو او نیالګیو کرل او د ځنګلونو ساتلو ته ئې توجه کول او د قطع کولو او قاچاق مخنیوی ئې کول.

۹-نفوسو د تراکُم او ډېروالي تر یوه حده مخنیوی وشي.

۱۰-د صنعتي فعالېتونو له پاره د ښار او د استوګني له سیمو څخه لیري د مناسبو ځایونو ټاکل

۱۱-د نقلیه وسایطو او موټر سایکلونو او ریکشو پرځاي د بایسکلونو څخه ګټه اخیستل لکه د چینایانو په شان

۱۲- هغوعراده جاتو چلول محدودول، چې اساسي ترمیم ته اړتیا لري او تر ترمیم او جوړښت وروسته د بیا استفادې اجازه ورکول.

۱۳-د ښاروالۍ لخوا د ښار په ټولو ساحو کې د کثافت دانو نصبول

(c) ketabton.com: The Digital Library

۱۴- په لويو ښارونو کې د عامه تشنابونو او ليټرينونو جوړول ترڅو خلک په ازاده هوا کې له رفع حاجت څخه مخنيوي وشي.

۱۵- خلکو ته د هوا د ککړيدو د مخنيوي په موخه عامه پوهاوي ورکول

۱۶-لرګيو، سکرو او د نفتو د استعمالولو پر ځای له هغي انرژۍ څخه و استفادې کولو ته زمينه مساعدول، چي د تجديد وړ وي لکه لمريزه، بادي، بايوګاز او آبي انرژۍ.

۱۷-د لويو ساختمانونو، روغتونونو، پوهنتونو، ښونځيو، هوټلونو او د دولتي او غير دولتي ادارو مسؤلين بايد د خپلو مرکزي حرارتي دستګاوو د فني نيمګړتياوو او مشکلاتو په ليري کولو مجبور کړل سي؛ ترڅو له مناسبو محروقاتو څخه استفاده وکړي

۱۸-وخت پر وخت د تيلو پمپونو تېل په لابراتوارونو کي معاينه کړي ترڅو د بې کيفيتهتيلو د خرڅولو مخه ونيول سي؛ دا ځکه چي په موټرونو کي د بې کيفيته تيلو مصرف د زياتو لوګيو او دودونو د توليد عامل ګرځي.

۱۹-کچه سرکونه او کوڅی بايد ټولی پخی کړای شی.

۲۰-– د افغانستان د ټولواوسنيو ښارونو سيمه پراخه کړی شی او هغه خلک چی په غير پلانی سيمو کی پراته دی ور انتقال شی

۲۱. – په کابل کی بايد په هر کور، کوڅه، د سرکونو غاړو او ګلدانونو او همدارنګه په شنو ساحو کی نيالګی ولګولی شی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هوا د ککړتیا اغیزې Effects of air pollution:-

د افغانستان په لویو ښارونو هره ورځ په زرهاوو نفر د ککړي هوا له لاسه اغیزمن کیږي او خپله نارمل روغتیا د لاسه ورکوي. په افغانستان کې د ترهګریزو بریدونه وروسته د مرګونو دوهم غټ علتونه هغه الوده او ککړه هوا ده. د هوا ککړتیا په لاندي دوو طریقو روغیا ضرر کوي ص:

1. روغتیايي اړخ Health aspect:- روغتیايي اغیزي په دوه ډوله دي:

   A. انیاغیزي: اني تاثیرات یې په تنفسي سیستم کې منځته راځي لکه Acute bronchitis او pneumonia یا سینه بغل.

   B. وروستنۍ اغیزي: عبارت دي له: د سږو سرطان، Emphysema، chronic bronchitis، Bronchial asthma او تنفسي الرژۍ. همدارنګه د سږبو تسمم د شپږ کلني څخه کم عمره ماشومانو کې د نیوروسایکوسوشیل انکشاف وروسته والي لکه دIQ کموالي، ښوونځي سره بي علاقه ګي او د سلوک ستونزي.

2. اجتماعي او اقتصادی اړخ social and Economic aspect:-

   د حیوناتو او نباتاتو د ژوند د منځه وړلو، فلزاتو تخریب، تعمیراتو خرابوالي او د طبیعی ښکلا د کموالي سبب کیږي

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماخذونه:-

https://asarnews.org/article/249-1

https://wasiweb.com-2

3-پوهندوي محمد عارف رحماني(چاپیریالي او وظیفوي روغتیا)

sustainable development by IPS – Inter Press Service-4 and IFEJ – International Federation of Environmental Journalists, for the Alliance of Communicators for Sustainable Development

5 – لومړنی څیړنه د کابل د هوا په کیفیت باندی، د دوکتور عتیق صدیقی، د کانونو د وزارت مشاور

6-په نړی کی د هوا د ککړتیا په اړه د څیړنی راپور، د بلک سمیت انستیتیوت،ټایم او ای بی سی چاپیریال ټولنی له لوری

7- چاپیریال ساتنې ملي اداره NEPA

8- tolafghan ورځپاڼه د خان ولي کامران لیکنه

BBC farsi-9

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلف لنډه پیژاندنه:-

1

رنځپوه عرفان پټان کاموي د لعل محمد زوي او د ننګرهار ولایت د کامې ولسوالي د شیلام رعتی کلي اوسیدونکي دي. کاموي صاحب په 375هجري شمسي کال کې چې د 1996م کال سره سمون خوري د کوچنې اختر په شپه زیږیدلي دي. کاموي صاحب خپلې لومړنۍ زده کړې د کامې ولسوالي په مولوي محمد ابراهیم متوسط ښوونځې کې سرته رسولي دي، او ثانوي زده کړې یې بیا د مراد علی عالي لیسه کې سرته ورسولي، او په 1394 هجري شمسي کال کې تري په اعلی درجه فارغ شو. د همدغه کال د کانکور په ازموینه کې د ننګرهار طب پوهنځي ته بریالي شو. ښاغلي کاموي صاحب اوس هم د ننګرهار د طب پوهنځي د پنځم کال محصل دي.

محترم کاموي صاحب د هغه مینه په اساس چې د پښتو ژبې او پښتنو سره یې لري د خپل ځوانۍ له عمر څخه په لیکوالۍ او ژباړې پیل کړي وه. هېره مو نه وي چې کاموي صاحب د ژبژغورني غورځنګ فعال غړي او د

(c) ketabton.com: The Digital Library

زیات وخت لپاره ددغه غورځنګ د ننګرهار څانګې مسول هم وه.

د پټان نور لیکل شوي اثار عبارت دي له:

۱-علامه سید حمال الدین افغان ـ ناچاپ

۲-اسلامیک انګلیش ټو پښتو ډکشنري ــ ناچاپ

۳-اوپیډ درمل او د هغوي زیانونه ــ ناچاپ

۴-امریکایې رئیس جمهوران وپیژاني ــ ناچاپ

کاموي صاحب د کتابونو ترڅنګ ځینې مقالي هم لیکلي چې عبارت دي له:

۱-د افغانستان سوله کې د پاکستان رول ــ 2020م

۲-د افغانستان لویو ښارونو کې د هوا د ککړتیا عوامل او حل لاري ــ 2020م

د رنځپوه عرفان پټان کاموي د نورو بریاوو په هیله

Whatsapp: 0782292067

Email: irfanp518@gmail.com

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library